

Zarys gramatyki języka angielskiego

opracowała: *Barbara Lewandowska-Tomaszczyk*

I. PISOWNIA (SPELLING) I WYMOWA (PRONUNCIATION) ANGIELSKA

1. Porównanie wymowy i pisowni

W języku angielskim tę samą głoskę oznacza się często innymi literami, np.:

- [ɔ:] – *paw, store, call*
- [ɜ:] – *bird, curl, myrtle*
- [sk] – *school, sceptical*

Te same litery lub zestawy liter w pisowni angielskiej nie zawsze odpowiadają takiej samej wymowie, np.:

- read* [ri:d]
- read* [red]

Wymowa tych samych liter zmienia się czasem w zależności od kontekstu, np. *g* wymawiane jest jako [g] przed *a* i *u*, zaś przed *i* i *e*, zwykle jako [dʒ]:

- garden* – [ˈgɑ:dn̩],
- guard* – [gɑ:d]
- giraffe* – [dʒɪˈrɑ:f],
- gene* – [dʒi:n]

Wyrazy pokrewne mogą różnić się wymową powtarzających się w nich sylab, np. *nation* – *national*, wymawiane [ˈneɪʃn̩] – [ˈnæʃn̩l].

W języku angielskim występują głoski identyczne lub podobne do głosek polskich, np. *f*, *s*, *m*, *n* i inne. Są tam też jednak dźwięki, które nie występują w systemie języka polskiego, takie jak [æ] w wyrazie *bag*, [θ] w *thin*, czy [ð] w *that*.

2. Dźwięczność spółgłosek końcowych

W odróżnieniu od języka polskiego, w którym występuje ubezdźwięcznienie głosek dźwięcznych na końcu wyrazu, np. w wyrazie *Bóg*, w którym spółgłoska końcowa wymawiana jest podobnie jak w słowie *buk*, język angielski zachowuje głoski dźwięczne na końcu wyrazów, np. *dog* wymawia się [dɒg] z dźwięczną głoską *-g* na końcu, zaś ostatnia głoska w wyrazie *dock* [dɒk] *-k* jest bezdźwięczna.

3. Akcent wyrazowy (word stress)

W języku polskim akcent (*stress*) pada zwykle na przedostatnią sylabę wyrazu, np. *pogoda*. W języku angielskim akcent może padać na różne sylaby w wyrazie. Istnieją tam także takie pary wyrazów o jednakowej pisowni, które różnią się akcentem w zależności od tego, czy dany wyraz jest rzeczownikiem, czy czasownikiem, np.:

- import* (rzeczownik)
- import* (czasownik)
- accent* (rzeczownik)
- accent* (czasownik)
- subject* (rzeczownik)
- subject* (czasownik)

4. Mocne i słabe formy. Formy ściągnięte

W języku angielskim istnieją wyrazy, które posiadają dwie formy w wymowie, tzw. formę mocną (*strong form*), jeśli dany wyraz jest akcentowany w zdaniu, oraz formę słabą (*weak form*) w pozycji, która nie jest akcentowana, np.:

But I was [wɔ:z] *there yesterday.*

I was [wɔz] *there for three hours yesterday.*

Te ostatnie występują w postaci form ściągniętych (*contracted forms*), szczególnie w języku mówionym:

I'm (*I am*) *ready.*

I'm (*I am*) *not ready.*

He's (*he has*) *been here before.*

He hasn't (*has not*) *been here before.*

I'd (*I should/would*) *like to.*

I shouldn't/wouldn't (*should not/would not*) *like to.*

I've (*I have*) *got plenty.*

I haven't (*have not*) *got much.*

He's (*he has*) *got a new car.*

He hasn't (*has not*) *got a new car.*

I'd (*I had*) *better go.*

He hadn't (*he had not*) *visited Berlin before.*

5. Transkrypcja fonetyczna

W transkrypcji fonetycznej używanej w tym słowniku stosuje się symbole międzynarodowego alfabetu fonetycznego (*International Phonetic Alphabet – IPA*). Podana wymowa oddaje standardową wymowę brytyjskiej angielszczyzny (*Received Pronunciation – RP*) z możliwymi w tej odmianie wariantami oraz zawiera wymowę amerykańską w wyrazach, w których występują różnice. We wszystkich wyrazach składających się z więcej niż jednej sylaby zaznaczony jest główny akcent wyrazowy, a czasem także poboczny.

II. MORFOLOGIA (MORPHOLOGY)

I SŁOWOTWÓRSTWO (WORD FORMATION)

1. Typy morfemów

Morfologia zajmuje się budową wyrazów. Najmniejsza znacząca jednostka językowa nosi nazwę morfemu (*morpheme*). Wśród morfemów wyróżnia się morfemy leksykalne (*lexical morphemes*), które mogą tworzyć samodzielne wyrazy o pełnym znaczeniu, np. *dog* czy *wall*, oraz morfemy strukturalne (*structural morphemes*), które zmieniają formę wyrazu (*inflectional morphemes*) lub przynależność do części mowy (*derivational morphemes*).

2. Części mowy (*parts of speech*)

W języku angielskim wyróżniamy następujące części mowy: rzeczownik (*noun*), czasownik (*verb*), przymiotnik (*adjective*), liczebnik (*numeral*), przysłówek (*adverb*), określnik (*determiner*), w tym przedokreślnik (*predeterminer*) i przedimek (*article*), oraz zaimek (*pronoun*), przyimek (*preposition*) i spójnik (*conjunction*). Zob. odpowiednio podrozdziały: **6**, **9**, **8**, **5**, **10** w tym rozdziale.

3. Angielski jako język analityczny

Język angielski jest językiem analitycznym (*analytic language*), tzn. takim, w którym pewne kategorie gramatyczne wyrażane są kilkoma cząstkowymi wyrazami. Część tych ostatnich to tzw. wyrazy funkcyjne (*function words*), takie jak czasowniki posiłkowe (*auxiliary verbs*), przyimki (*prepositions*) czy przedimki (*articles*). W języku polskim, który jest językiem syntetycznym (fleksyjnym) (*synthetic/inflectional language*), kategorie gramatyczne wyraża się najczęściej za pomocą odpowiednich form fleksyjnych, np.:

I've just read a good book.

Przeczytałem dobrą książkę.

He was painting with a big paintbrush.

Malował dużym pędzlem.

4. Słowotwórstwo (*word formation*)

W języku angielskim na powstawanie nowych wyrazów, należących do innych części mowy niż wyrazy, od których zostały one utworzone, decydujący wpływ mają procesy konwersji (*conversion*) i derywacji (*derivation*), czyli afiksacji (*affixation*).

4.1. Konwersja (*conversion*)

Jednym z najbardziej produktywnych procesów słowotwórczych w języku angielskim jest konwersja (*conversion*). Zjawisko to występuje wtedy, gdy zmianie kategorii gramatycznej nie towarzyszy żadna zmiana formy wyrazu, np. rzeczownik zamienia się w tzw. modyfikator (*modifier*):

- *student* (student) – *a student house* (dom studencki)
- *designer* (projektant mody) – *designer clothes* (ubrania ze znanego domu mody)

Inne przykłady konwersji to:

- zamiana rzeczownika w czasownik, np.:
hand (ręka) – *to hand* (wręczać)
- przysłówka w czasownik, np.:
up (w górze, wysoko) – *to up* (wstać)
- przymiotnika w przysłówek, np.:
fast (szybki) – *fast* (szybko)
- zmiana imiesłowu w przymiotnik, np.:
the tree has fallen (drzewo zwało się) – *the fallen tree* (zwalone drzewo)
the girl is dancing (dziewczyna tańczy) – *the dancing girl* (tancerka)

Inne przykłady ostatniego typu konwersji to *written evidence* (dowód na piśmie), *hidden value* (ukryta wartość) czy *varying numbers* (zmiennie liczby). Konwersja przymiotnika w rzeczownik odbywa się przy jednoczesnym użyciu przedimka określonego, np.:

good – the good, rich – the rich

4.2. Afiksacja (*affixation*)

Innym procesem słowotwórczym zarówno w języku polskim, jak i angielskim jest afiksacja, w wyniku której powstają formy pochodne czy derywowane (*derivatives*). Przykładem może tu być nominalizacja (*nominalization*), w wyniku której pewne części mowy mogą być zmienione w rzeczownik, adjektywizacja (*adjectivization*), w wyniku której tworzymy przymiotniki, czy adwerbializacja (*adverbialization*), gdy otrzymujemy przysłówek. Formy te tworzymy w języku angielskim przez dodanie odpowiedniego przedrostka (*prefix*) lub przyrostka (*suffix*), np.:

- [czasownik > rzeczownik] *to arrive – arrival*
- [rzeczownik > czasownik] *light – to enlighten*
- [przymiotnik > rzeczownik] *sad – sadness*
- [rzeczownik > przymiotnik] *friend – friendly, friendless*

- [czasownik > przymiotnik] *to compare – comparable*
 - [przymiotnik > przysłówek] *slow – slowly*
- Zdarza się, że znaczenie formy pochodnej jest nieregularne, np. *hard – hardly, late – lately*.

Specjalna grupa przedrostków i przyrostków przeczących (*negative affixes*) tworzy wyrazy o znaczeniu przeciwnym do wyrazu podstawowego, np.:

fortune – misfortune
connect – disconnect
able – unable
possible – impossible
legal – illegal
noble – ignoble
merciful – merciless
fat – fat-free (por. Tabela 1)

Ważne miejsce w gramatyce języka angielskiego zajmuje rzeczownik odczasownikowy (odśłowny) (*verbal noun*) tworzony przez dodanie przyrostka **-ing** do czasownika, np.:

to write a letter – the writing of a letter

Rzeczownik odśłowny ma taką samą formę jak gerundium (*gerund*), ale różni się od niego cechami składniowymi (por. III. 16).

4.3. Wyrazy złożone

W języku angielskim występują wyrazy złożone (*compounds*). Niektóre mają status jednego wyrazu i pisane są łącznie (*closed compounds*), np. *mailbox*. Równie często występują złożenia z łącznikiem, np. *editor-in-chief, raven-haired* lub pisane oddzielnie, np. *first night*. Te ostatnie jednak pisane są z łącznikiem, gdy występują w funkcji przydawki (*attribute*), np. *first-night audience, first-night ticket*.

5. Określniki (*determiners*)

5.1. Typy i użycie przedimków

Rzeczowniki w języku angielskim są zwykle poprzedzone określnikiem (*determiner*). Rolę jego spełnia najczęściej rodzajnik nazywany także przedimkiem (*article*). Wyróżniamy trzy rodzaje przedimków:

- przedimek nieokreślony (*indefinite article*)
- przedimek określony (*definite article*)
- przedimek zerowy (*zero article*)

Przedimek nieokreślony **a** występuje przed rzeczownikami policzalnymi w liczbie pojedynczej. Przed rzeczownikami rozpoczynającymi się od samogłoski przybiera on formę **an**, np. **an apple**. Użycie przedimka nieokreślonego przed nazwą przedmiotu oznacza, że osoba mówiąca nie ma potrzeby lub nie ma możliwości wskazania, którą konkretnie rzecz ma na myśli.

Przedimek określony **the** może występować przed rzeczownikami niepoliczalnymi oraz policzalnymi w liczbie pojedynczej i mnogiej. Przedimek **the** przed spółgłoskami wymawiany jest jako [ðə], np. **the book(s)** [ðə buk(s)], natomiast przed samogłoskami jako [ði:], np. **the apple(s)** [ði:æ əpl(z)]. Użycie przedimka określonego **the** w zasadzie oznacza, że osoba mówiąca zakłada, iż słuchacz wie, o który konkretnie przedmiot lub o którą osobę chodzi.

Z przedimkiem określonym **the** występują także rzeczowniki w tzw. funkcji generycznej (*generic nouns*), wskazujące na określoną klasę czy rodzaj obiektów w ujęciu bardziej uniwersalnym, np.:

The lion is a dangerous animal.

Przedimka **the** używa się też wtedy, gdy istnieje tylko jeden przedmiot nazywany danym rzeczownikiem, np.: **the sun, the moon, the earth, the West**, a także przed przymiotnikiem w stopniu najwyższym, np. **the prettiest girl** oraz przed liczebnikiem porządkowym, np. *for the first time*.

Użycia przedimka określonego wymagają niektóre nazwy własne, takie jak nazwy rzek, np. **the Thames**, i pasm górskich, np. **the Alps**.

Przedimek zerowy (*zero article*) występuje przed rzeczownikami niepoliczalnymi i abstrakcyjnymi oraz przed rzeczownikami w liczbie mnogiej dla oznaczenia całej klasy lub rodzaju obiektów, np.:

I like apples.

Przedimek zerowy występuje również przed wieloma nazwami własnymi, np. *Poland, London, John, Smith*.

5.2. Inne określniki

Inne określniki poprzedzające rzeczownik to:

- zaimki wskazujące (*demonstrative pronouns*): **this book/these books, that pen/those pens**
- przymiotniki dzierżawcze (*possessive adjectives*): **my car, your car, his car, her car, its cover, our book, your book, their book**
- przedokreślniki (*predeterminers*), które poprzedzają określnik, np. **most (of them), such (a wonderful day)**, wśród których występują tzw. kwantyfikatory (*quantifiers*), czyli oznaczniki ilości: **some, all, every, each, both (the books)**, np.:

We want all of them back.

Each of them read one paper.

6. Rzeczownik

6.1. Typy

Rzeczowniki dzielą się na pospolite (*common nouns*) i własne (*proper nouns*), pisane dużą literą (*Peter, London*). Rzeczowniki pospolite z kolei dzielą się na policzalne (*countable nouns*) i nie-

Tabela 1

Przykłady przedrostków przeczących i wartościujących

un-	<i>unfair</i>	mal-	<i>maltreat</i>
non-	<i>non-smoker</i>	sub-	<i>substandard</i>
in-	<i>insane</i>	pseudo-	<i>pseudo-scientific</i>
il-	<i>illogical</i>	super-	<i>superhuman</i>
im-	<i>improper</i>	arch-	<i>archbishop</i>
ir-	<i>irrelevant</i>	out-	<i>outwit</i>
dis-	<i>disloyal</i>	over-	<i>overcome</i>
a-	<i>amoral, asymmetry</i>	under-	<i>undercook</i>
de-	<i>decode, de-escalate</i>	hyper-	<i>hypersensitive</i>
mis-	<i>misinform</i>	ultra-	<i>ultraviolet</i>

Przykłady przedrostków o innych znaczeniach

co-	<i>cooperate</i>	pre-	<i>pre-war</i>
counter-	<i>counteract</i>	neo-	<i>neo-classical</i>
anti-	<i>anti-war</i>	proto-	<i>protolanguage</i>

Przykłady afiksów zmieniających części mowy lub kategorie gramatyczne

Przedrostki		-ify	<i>simple – simplify</i>
be-	<i>calm – becalm</i>	-ise/ize	<i>modern – modernise/modernize</i>
en-	<i>danger – endanger</i>	-like	<i>child – childlike</i>
em-	<i>power – empower</i>	-less	<i>care – careless</i>
-ess	<i>manager – manageress</i>	-al	<i>music – musical</i>
-ism	<i>capital – capitalism</i>	-ive	<i>expense – expensive</i>
-ful	<i>mouth – mouthful</i>	-er	<i>work – worker</i>
-able	<i>accept – acceptable</i>	-ee	<i>train – trainee</i>
-ly	<i>strange – strangely</i>	-ation	<i>organize/organise – organization/organisation</i>
-ness	<i>happy – happiness</i>	-ment	<i>arrange – arrangement</i>
-ity	<i>electric – electricity</i>	-al	<i>propose – proposal</i>

Tabela 2

Przegląd form czasowników posiłkowych *be, have, do***to be**

Bezokolicznik	<i>be</i>
Czas teraźniejszy	<i>I am, you are, he/she/it is, we are, you are, they are</i>
Imiesłów przeszły	<i>been</i>
Imiesłów teraźniejszy	<i>being</i>
Czas przeszły prosty	<i>I was, you were, he/she/it was, we were, you were, they were</i>

Uwaga: czasownik *be* tworzy formę pytającą przez inwersję, a formę przeczącą przez dodanie *not* bezpośrednio po czasowniku.

to have

Bezokolicznik	<i>have</i>
Czas teraźniejszy	<i>I have, you have, he/she/it has, we have, you have, they have</i>
Imiesłów przeszły	<i>had</i>
Imiesłów teraźniejszy	<i>having</i>
Czas przeszły prosty	<i>I/you/he/she/it/we/you/they had</i>

Częstą formą zastępującą czasownik *have* w znaczeniu *posiadać* jest forma *have got*

<i>I have a car</i>	– <i>I have got (I've got) a car.</i>
<i>Have you a car?</i>	– <i>Have you got a car?</i>
<i>I haven't a car</i>	– <i>I have not (haven't got) a car.</i>

to do

Bezokolicznik	<i>do</i>
Czas teraźniejszy	<i>I do, you do, he/she/it does, we do, you do, they do</i>
Imiesłów przeszły	<i>done</i>
Imiesłów teraźniejszy	<i>doing</i>
Czas przeszły prosty	<i>I/you/he/she/it/we/you/they did</i>

Uwaga: czasownik *do* jako czasownik główny tworzy formę pytającą i przeczącą jak większość czasowników, tzn. przez dodanie czasownika posiłkowego, np.: *What does he do every day? What are you doing now? I don't do it every day; I can't do it at the moment*

Tabela 3

Przegląd form czasowników posiłkowo-modalnych i modalnych

Uwaga: formy czasu teraźniejszego i przeszłego czasowników modalnych różnią się od siebie znaczeniem (por. indywidualne hasła w słowniku).

Czasowniki modalne są w większości ułomne, gdyż nie tworzą wszystkich form i czasów oraz łączą się z następującymi po nich bezokolicznikami bez partykuły *to*.

shall

Forma czasu teraźniejszego *I/you/he/she/it/we/you/they shall*

Uwaga: czasownik *shall* używany we wszystkich osobach l.poj. i l.mn. oznacza konieczność; w 1 os. l.poj. i l.mn. używany jest także jako czasownik posiłkowy do tworzenia czasu przyszłego.

Forma czasu przeszłego *I/you/he/she/it/we/you/they should*

will

Forma czasu teraźniejszego *I/you/he/she/it/we/you/they will*

Forma czasu przeszłego *I/you/he/she/it/we/you/they would*

can

Forma czasu teraźniejszego *I/you/he/she/it/we/you/they can*

Forma czasu przeszłego *I/you/he/she/it/we/you/they could*

Uwaga: Czasownik *can* ma tylko formę czasu teraźniejszego i czasu przeszłego. W innych czasach oraz jako możliwą formę alternatywną dla *can* stosuje się frazę czasownikową *to be able to* np.:

We were not able to meet you at the airport.

John hasn't been able to attend the meeting.

may

Forma czasu teraźniejszego *I/you/he/she/it/we/you/they may*

Forma czasu przeszłego *I/you/he/she/it/we/you/they might*

Uwaga: w czasach i formach, których czasownik

may nie posiada, używane jest wyrażenie *to be allowed to*, np.:

He was not allowed to leave.

must

Uwaga: czasownik *must* posiada tylko jedną formę – formę czasu teraźniejszego. W innych czasach i formach używa się formy *have to*:

He had to hurry up.

I will have to get up early tomorrow.

W formie przeczącej czasownik *must* ma znaczenie mocnej sugestii lub zakazu, np.:

You mustn't be late. – Nie wolno ci się spóźnić.

Dla wyrażenia braku konieczności, stosuje się w języku angielskim czasownik *need*, np.:

I needn't do it right now. – Nie muszę (nie potrzebuję) robić tego zaraz.

ought to

Forma czasu teraźniejszego i przeszłego *I/you/he/she/it/we/you/they ought*

Uwaga: po czasowniku *ought* występuje bezokolicznik z partykułą *to*; znaczenie czasownika *ought to* wyraża najczęściej powinność:

You ought to tell me the truth. – Powinieneś powiedzieć mi prawdę.

Ought I to tell him the truth? – Czy powinienem powiedzieć mu prawdę?

No, you ought not to. – Nie, nie powinieneś.

Oughtn't they to tell him first? – Czy oni nie powinni mu najpierw powiedzieć?

Uwaga: w zdaniach tego typu preferowaną formą przeczenia jest przeczenie zastosowane w zdaniu głównym:

I don't think you ought to tell him the truth.

Don't you think they ought to tell him first?

used to

Forma czasu przeszłego *I/you/he/she/it/we/you/they used*

Uwaga: po czasowniku *used* występuje bezokolicznik z partykułą *to*; czasownik *used to* wyraża stały stan lub czynność powtarzaną w przeszłości:

When I lived in Cracow, I used to visit my aunt every weekend.

Czasownik *used to* tworzy formę przeczącą i pytającą tak jak większość czasowników modalnych (ułamnych) przez inwersję w pytaniu oraz dodanie *not* po czasowniku w przeczeniu albo, w potocznym języku angielskim, w sposób regularny przy użyciu czasownika posiłkowego *do*:

Used you to smoke then? lub *Did you use to smoke then?*

I used not to smoke then. lub *I did not use to smoke then.*

need; dare

Do czasowników modalnych zalicza się także czasowniki *need* (potrzebować/musieć [coś zrobić]) oraz *dare* (śmiać [coś zrobić]). Czasowniki te funkcjonują albo jako czasowniki regularne, np.: *Jim needed to talk to you* lub *He dares to come here!* czy *How did he dare to do it?* albo jako czasowniki ułamne, np.: *How dare he do it?* lub *He needn't lie to me.*

Tabela 4

Lista angielskich czasowników nieregularnych (*irregular verbs*) i ich form podstawowych

Grupa I czasowników nieregularnych obejmuje czasowniki, których trzy formy podstawowe są jednakowe

BEZOKOLICZNIK	CZAS PRZESZŁY	IMIESŁÓW PRZESZŁY
burst [bɜ:st]	burst	burst
cast [kɑ:st]	cast	cast
cost [kɒst]	cost	cost
cut [kʌt]	cut	cut
hit [hɪt]	hit	hit
hurt [hɜ:t]	hurt	hurt
let [let]	let	let
put [pʊt]	put	put
set [set]	set	set
shed [ʃed]	shed	shed
shut [ʃʌt]	shut	shut
split [splɪt]	split	split
spread [spred]	spread	spread
thrust [θrʌst]	thrust	thrust
upset [ʌp'set]	upset	upset

Grupa II czasowników nieregularnych obejmuje czasowniki, których forma bezokolicznika jest różna od formy czasu przeszłego i imiesłowu, te natomiast są jednakowe

BEZOKOLICZNIK	CZAS PRZESZŁY	IMIESŁÓW PRZESZŁY
awake [ə'veɪk]	awoke [ə'wəʊk] awaked [ə'veɪkt]	awaked [ə'veɪkt] awoken [ə'wəʊkn]
bend [bend]	bent [bent]	bent [bent]
bind [baɪnd]	bound [baʊnd]	bound [baʊnd]
bleed [bli:d]	bled [bled]	bled [bled]
breed [bri:d]	bred [bred]	bred [bred]
bring [brɪŋ]	brought [brɔ:t]	brought [brɔ:t]
build [bɪld]	built [bɪlt]	built [bɪlt]
burn [bɜ:n]	burnt [bɜ:nt] burned [bɜ:nd]	burnt [bɜ:nt] burned [bɜ:nd]